

Куліненко Лілія Борисівна –

доктор філософських наук (2013 р.), професор (2015 р.). З 1991 р. по теперішній час працює в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті на посаді професора кафедри технологічної та професійної освіти та загальнотехнічних дисциплін ІДГУ.

Галузь наукових інтересів: формування готовності старшокласників до свідомого вибору майбутньої професії типу «людина–техніка» в процесі навчально-виховної роботи; психолого-педагогічні основи системи профорієнтаційної роботи в сучасній загальноосвітній школі; педагогічні умови оптимізації професійних мотивів технологічних професій у старшокласників; педагогічні засади розвитку тех-

нічної творчості у шкільній профорієнтаційній діяльності; праксеологічний вимір модернізації вищої педагогічної освіти.

Авторка та упорядник наукових праць та статей, серед яких: 2 монографії, 6 посібників, понад 60 наукових статей у фахових вітчизняних та міжнародних виданнях.
E-mail: Lilik45@mail.ru

УДК 37.014.544

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПЛАНУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ І СИНЕРГІЗМ НАВЧАЛЬНИХ ВПЛИВІВ

У статті розглянуто проблему навчання майбутніх учителів. Виокремлюється потреба застосування компетентісного підходу до планування результатів навчання та елементів синергетичного підходу до навчання і його активізації. На прикладах педагогічних дій і міжпредметності навчання виявлено синергетичність їх впливу на результати навчально-виховного процесу, показано необхідність використання зазначених факторів під час його планування, особливо в контексті підготовки майбутнього вчителя.

Ключові слова: синергетика; компетентісний підхід; міждисциплінарність; педагогічний вплив; майбутній учитель.

Постановка проблеми. На думку В. Кременя, висловлену ще на початку реформування освіти України, нині суспільство вимагає формування особистості вчителя спроможного бути «людиною, яка супроводжує процес самопізнання і саморозвитку дитини, скеровує і динамізує його відповідно до конкретних сутнісних задатків кожної людини. Формувати готовність учителя до цілісного вивчення дитини і готовність, викладаючи конкретний предмет, забезпечувати системний розвиток дитини, системне бачення нею світу, готовність органічно поєднувати навчальний і виховний процес» [4, с. 4]. Поняття єдності світу, єдності та системності наукових знань і необхідності саме такого підходу до навчання розкрито у роботах В. Андрущенка, С. Гончаренка, Я. Лернера, О. Савченко, М. Ярмаченка. Єдність світу та системність

наукових знань про нього вказують на те, що й особистісна система знань, яка, разом з результатами цілеспрямованого виховання, є підґрунтям компетентностей особи, найбільш ефективно може бути сформована шляхом застосування у навчанні настільки ж системних і різнобічних педагогічних впливів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний педагог здійснює в школі культурологічну, соціально-психологічну, розвивальну, дослідницьку, проєктивну функції, створює умови, що забезпечують моральний і духовний розвиток учнів. Підготовка студентів – майбутніх педагогів – до реалізації ними провідних професійних функцій відбувається у процесі навчання, мета якого до останнього часу відображалась в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) фахівця. У «Національному освітньому глосарії: вища освіта» подано формулювання: «уміння (skills): здатність до застосування знань і розуміння для виконання завдань та розв'язання проблем. Уміння бувають когнітивними (інтелектуально-творчими) на підставі логічного, інтуїтивного, творчого мислення або практичними – на основі спритності, майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів» [5, с. 63–64]. Суттєве збільшення обсягу знань людства впродовж останніх декількох десятиліть робить нині неможливим екстенсивний підхід до планування результатів навчання, його побудови на предметних засадах, що змушує збільшувати кількість предметів у школі, навчальних дисциплін, курсів – у вищому навчальному закладі. Хибність екстенсивної побудови процесу навчання підтверджується тим, що навіть за максимально можливого засвоєння змісту навчання кожного предмета (дисципліни) студент не завжди сприймає його як необхідний складник майбутньої професійної діяльності. У процесі переходу до планування результатів і процесу навчання на засадах компетентнісного підходу виникає проблема доповнення знанневого та діяльнісного компонентів ОКХ складниками, які б надавали можливість формувати й оцінювати готовність майбутнього учителя до ефективної професійної діяльності, його компетентність як фахівця і як людини, яка має стати взірцем для суб'єктів навчання – школярів. Вирішення зазначеної проблеми можна знайти на шляху поєднання знанневого, діяльнісного й емоційного складників підготовки, застосування синергетичного підходу до проектування змісту та форм підготовки майбутніх учителів. Психодідактичні особливості, які виявляються на кожному ступені навчання у вищому педагогічному навчальному закладі (ВПНЗ), визначаються, з одного боку, особливостями суб'єктів навчання, з іншого – прикладною значущістю знань, умінь та навичок, які мають набути студенти. Метою навчання вчителів є формування не лише предметних компетентностей, але й ключових, які згодом дадуть їм можливість підвищувати свою професійну компетентність. Як важливе завдання нині можна виокремити й формування інформаційно-комунікаційної компетентності як ключової, що забезпечує новий рівень сприймання студентами навколишнього світу, надбань суспільства, зокрема у галузі культури та мистецтва.

Теорії єдності всього суцього, того, що існує незалежно від нашої свідомості, але зазнає її впливу, нині набули нового значення. Якщо у 1950-х рр. синергетика вважалась породження «чужого» стилю мислення, а деякі роботи В. І. Вернадського трактувалися лише як елементи художнього слова у науці, то нині розвиток засобів діяльності надав кожній людині шанс здійснити вибір – посприяти знищенню себе як біологічного виду або відмовитися від надмірного споживання деяких матеріальних благ, надавши тим самим доступ до них усьому людству.

У діалектиці механізм розвитку відображений у законах переходу кількості в якість та заперечення заперечення. У синергетиці перехід кількості в якість відображається законом настання фазового переходу при досягненні системою стану найменшої стійкості – точки біфуркації. У цій точці рівновага між прагненням системи до максимальної стійкості і до порушення цієї стійкості є найменш стійкою. У дидактичному контексті це можна прирівняти до відомого феномену «ага переживання», результатом якого стає сприйняття знання, процес, який за своєю ефективністю може бути порівняним з імпринтингом.

Необхідність формування в людини не набору вузькоспеціальних (предметних) знань, а знань системних, які пов'язують між собою знання, уміння і навички з різних галузей науки і техніки, які є основою ключових компетентностей, не є абсолютно новою. Вона відображалась у різні часи у навчанні з використанням методу проєктів Дж. Дьюї, декларуванні принципів трудової політехнічної школи у Радянському Союзі. Найбільшою гостроти проблема необхідності дотримання принципів системності знань шляхом не просто систематичності навчання, але й формування нової, більш системної та загальної якості – системи компетентностей як предметних, так і ключових – набула саме зараз.

Синергізм впливу на свідомість особи, яка є суб'єктом навчання і виховання у ВПНЗ, навчальних впливів, заснованих на матеріалі досить далеких на перший погляд навчальних дисциплін (інформатика і музичне мистецтво), може зумовлювати зазначений ефект. Організацію подібних навчальних впливів описано науковцем І. Регейло на прикладі використання матеріалів про всевітньо відомого українського кінооператора і фотографа Данила Демуцького для актуалізації навчання кодування і пошуку в Інтернеті. Авторка пропонує на уроках інформатики використовувати розповідь про те, як Данило Порфірович познайомився зі своєю майбутньою дружиною, зробив її художній фотопортрет і попросив написати на звороті світлини декілька слів для нього. Вона написала ноти, а Д. П. Демуцький одразу ж розпізнав мелодію ... Подобиці історії, у т. ч. копію автографа, пропонується знайти в Інтернеті [7].

Найкращим прикладом застосування комплексних навчальних завдань з міжпредметним змістом може бути виконання навчального проєкту в школі, пошуково-дослідної роботи – у ВПНЗ. Особливо ефективними такі навчальні впливи стають тоді, коли студент «занурюється» в діяльність, подібну до майбутньої професійної, що змушує його проєктувати навчальні впливи, з використанням яких навчали його, на навчальні впливи, які він має спроєктувати, застосувати, переконатися в їх ефективності (або недоцільності застосування на певному етапі навчання). Результати аналізу досвіду проведення педагогічної практики однозначно вказують на те, що особливу роль в покращенні фахової підготовки нині відіграє метод проєктів. У процесі виконання проєкту в суб'єкта навчання (студента) розвиваються операції мислення, навички пошуку інформації, аналізу, експериментування, ухвалення рішень, самостійної та групової роботи [6]. З огляду на те, що виконання навчального проєкту студентами під час проведення педагогічної практики відбувається на конкретному матеріалі, в умовах, наближених до реальної професійної діяльності, таким чином формуються елементи професійної компетентності [3]. Психологічним підкріпленням на цьому етапі навчання має стати ситуація успіху, виникнення якої керівник практики має спланувати. Багаторічний досвід результатів педагогічної практики дає підставу стверджувати, що навіть написання плану проведення уроку (якщо воно виконується практикантом самостійно, з урахуванням результатів психолого-педагогічного аналізу

особливостей навчальної групи) вимагає від виконавця актуалізації знань з різних галузей, а дидактично обґрунтована постановка завдання і доведення до практиканта вимог до створеного ним плану [3] робить цю педагогічну дію синергетичною.

Яскравий приклад вияву синергетики педагогічних дій як елементів інтегральної освітньої технології подає визначний педагог сучасності І. А. Зязюн, аналізуючи діяльність педагога як багатокомпонентний процес [1]. Кожен, хто хоч раз слухав лекцію Івана Андрійовича, відчував на собі чари його *мисленнєвого, поведінкового і почуттєвого* впливів на особистість слухача. Здатність до генерування таких педагогічних впливів, заснованих на надзвичайно високій професійній компетентності, вчений вважав надзвичайно важливою складовою педагогічної майстерності [2, с. 326].

Виклад основного матеріалу. Викладене вище і аналіз інших прикладів з результатів наукових досліджень і педагогічної практики, надає підставу стверджувати, що будь-який успішний (такий, результатом якого є досягнення поставленої мети навчання і виховання) навчально-виховний процес є доцільно організованою, дидактично обґрунтованою і професійно відтвореною сукупністю (послідовністю) педагогічних впливів. Синергізм зазначених впливів однозначний і необхідно виявляється у суттєвому покращенні результатів навчання і виховання за умов надання суб'єкту навчання можливості вибору індивідуального плану навчання.

Уведення до інваріантної частини навчального плану початкової школи предмета інформатика ставить перед учителями, методистами і науковцями, які безпосередньо займаються дослідженням методики навчання інформатики, нові непрості задачі. Особливості навчання в початковій школі полягають у тому, що впродовж навчання відбувається суттєва зміна сприйняття суб'єктами навчання навколишнього світу. Цей період є важливим для усвідомлення дитиною свого місця в суспільстві, тому навчання обов'язково має виховувати, формувати в дитини риси громадянина, закладати основи її життєдіяльності в сучасному суспільстві.

Спрощує завдання те, що інформаційні технології мають застосування в багатьох галузях науки, суспільно значущій продуктивній діяльності, вивченні інших навчальних предметів. Об'єктом вивчення інформатики є інформатичні процеси, які є обов'язковими складниками діяльності суб'єкта навчання. Процеси пошуку, опрацювання, зберігання, передавання відомостей є видами діяльності, які учень (учениця) постійно виконує у процесі навчання кожного предмета, тому предметні інформатичні компетентності в цьому випадку є складником і основою ключових компетентностей. Зазначене надає можливість використання в якості об'єктів перетворювальної діяльності відомостей з різних галузей науки і культури, поданих у формі навчальних задач, розв'язування яких потребуватиме застосування знань, умінь та навичок, набутих як у процесі навчання інформатики, так і в процесі навчання інших предметів. Такі навчальні задачі, як і спосіб навчання, заснований на їх застосуванні, за більшістю трактувань зараховують до трансдисциплінарних, міжпредметних. Накопичення досвіду розв'язування таких задач за законами синергетики підводить суб'єкт навчання до точки сингулярності, накопичений досвід асимілюється та переходить у нову якість – ключову компетентність.

Навчання формування навчальних впливів, планування навчальної діяльності учителя як спеціальним чином спланованої цілеспрямованої системи педагогічних дій також може здійснюватися з урахуванням законів синергетики. Відчути на собі ефект такої системи студент має таким чином, щоб бути здатним до її довільного відтворення у процесі

професійної діяльності. Досягти зазначеного ефекту досить просто, якщо у процесі підготовки до проведення педагогічної практики актуалізувати необхідні знання, проконтролювати написання студентом планів уроків різних типів – від звичайного комбінованого уроку до інтегрованого уроку, уроку-казки тощо. Як свідчить досвід, значний ефект дає поєднання мисленнєвого, поведінкового та почуттєвого впливів учителя, педагогічно доцільного і дидактично обґрунтованого застосування засобів інформаційних технологій – мультимедіа, мережних засобів. Моделювання педагогічної дії у процесі такої, на перший погляд, рутинної, діяльності як написання конспекту уроку має бути обов'язковим компонентом. Великий ефект у цьому сенсі має групове обговорення всіх етапів – від формулювання мети як триєдиного комплексу цілей і її конкретизації для певного контексту до планування часу.

Цікавим для студентів може бути пошук відповіді не лише на запитання «Як реалізувати розвивальну (навчальну, виховну) мету?» тощо, а й на запитання «Яка мета може бути досягнута шляхом застосування певного прийому», задане в конкретному контексті. Безумовний ефект на цьому етапі дають групові форми роботи – тренінгові методики (техніки типу «ажурна пилка», «капелюшки де Бонго» тощо) [3; 8].

Синергізм правильно спланованої та зrealізованої навчальної діяльності, спрямованої на формування компетентностей, які є основою професійної готовності, виявляється в тому, що студент отримує знання «як це зробити», уміння виконати заплановане, а головне – у нього формується ставлення до планування (написання конспекту уроку – обов'язкового етапу підготовки вчителя до виконання фахової діяльності, яке саме по собі також є педагогічною діяльністю) не як до нудної та непотрібної роботи, а як до першого етапу професійної самореалізації.

Як будувати і коли застосовувати подібні інноваційні педагогічні впливи – справа вибору вчителя, але студент вже на етапі свого навчання у ВПНЗ обов'язково має отримати подібний особистий досвід, у нього має бути сформоване відповідне ставлення до процесу підготовки до уроку не як до рутинного написання тексту, який нікому не потрібний, а як до пошукової й прогностичної діяльності, результати якої відображаються в конспекті уроку (позаурочного заходу).

Висновки. Використання елементів синергетичного підходу до формування навчальних впливів не лише можливе, але й, за правильної його реалізації, забезпечує:

- а) покращення результатів навчання, яке зумовлюється вправлінням у застосуванні предметних знань для розв'язання задач з інших галузей знання;
- б) підвищення мотивації навчання, яка зумовлюється добром цікавих, іноді парадоксальних, фактів, виявленням учнем особистісно важливих застосувань навчального матеріалу у повсякденному житті, життєво важливих ситуаціях тощо;
- в) емоційне підкріплення мотивації навчальної діяльності, створення підстав для «ага переживання»;
- г) створення надпредметних асоціативних зв'язків, наявність яких необхідна не лише для формування стійких системних знань, але й ключових компетентностей, зокрема компетентностей з основ наук;
- е) суттєве посилення виховних впливів, спрямованих на формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Зязюн І. Педагогічна дія вчителя в умовах інтегральної освітньої технології [Електронний ресурс] / І. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2010. – № 3. – Режим доступу: http://library.kpi.kharkov.ua/JUR/TPUSS%202010_3.pdf
2. Зязюн І. А. Людина в контексті гуманітарної філософії / І. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія : пол.-укр.; укр.-пол. [щорічник] / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова; К., 1999. – Вип. 1. – С. 323–332.
3. Компетентність майбутнього педагога / Л. Куліненко // Політологічний вісник : зб. наук. пр. – К. : ІНТАС, 2013. – Вип. 70. – С. 192–199.
4. Кремень В. Підготовка вчителя в умовах переходу загальноосвітньої школи на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання // Вища школа. – 2003. – № 1. – С. 3–11.
5. Національний освітній глосарій: вища освіта / М-во освіти і науки України, НАПН України ; [авт.-укл. : І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш та ін.]. – К. : Плеяди, 2011. – 100 с.
6. Педагогічна практика: компетентнісний підхід / Л. Куліненко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В. П. Андрущенко]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – № 1. – С. 63–68.
7. Регейло І. Ю. Міжпредметні зв'язки у навчанні інформатики і синергізм педагогічних впливів / І. Ю. Регейло // Інформаційні технології в освіті. – 2013. – № 15. – С. 198–203.
8. Тренінги та технологія їх проведення [Електронний ресурс] / Л. Калініна, Л. Карташова, В. Лапінський // Особистий сайт В. Лапінського. – Режим доступу: <http://vlapinsky.at.ua/publ/1-1-0-2>

References

1. Ziaziun I. Pedagogichna diia vchytelia v umovakh intehralnoi osvitnoi tekhnolohii [Elektronnyi resurs] / I. Ziaziun // Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy. – 2010. – No 3. – Rezhym dostupu: http://library.kpi.kharkov.ua/JUR/TPUSS%202010_3.pdf
2. Ziaziun I. A. Liudyna v konteksti humanitarnoi filosofii / I. Zaziun // Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia : pol.-ukr.; ukr.-pol. [shchorichnyk] / za red. T. Levovytskoho, I. Vilsh, I. Ziaziuna, N. Nychkalo. – Chenshtokhova; K., 1999. – Vyp. 1. – S. 323–332.
3. Kompetentnist maibutnoho pedahoha / L. Kulinenko // Politolohichnyi visnyk : zb. nauk. pr. – K. : INTAS, 2013. – Vyp. 70. – S. 192–199.
4. Kremen V. Pidhotovka vchytelia v umovakh perekhodu zahalnoosvitnoi shkoly na novyi zmist, strukturu i 12-rychnyi termin navchannia // Vyshcha shkola. – 2003. – No 1. – S. 3–11.
5. Natsionalnyi osvitnii hlosarii: vyshcha osvita / M-vo osvity i nauky Ukrainy, NAPN Ukrainy ; [avt.-ukl. : I. I. Babyn, Ya. Ya. Boliubash, A. A. Harmash ta in.]. – K. : Pleiady, 2011. – 100 s.
6. Pedagogichna praktyka: kompetentnisnyi pidkhid / L. Kulinenko // Vyshcha osvita Ukrainy. Teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys / [hol. red. V. P. Andrushchenko]. – K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2013. – No 1. – S. 63–68.
7. Reheilo I. Yu. Mizhpredmetni zviazky u navchanni informatyky i synerhizm pedahohichnykh vplyviv / I. Yu. Reheilo // Informatsiini tekhnolohii v osviti. – 2013. – No 15. – S. 198–203.
8. Treninhy ta tekhnolohiia yikh provedennia [Elektronnyi resurs] / L. Kalinina, L. Kartashova, V. Lapinskyi // Osobystyi sait V. Lapinskoho. – Rezhym dostupu: <http://vlapinsky.at.ua/publ/1-1-0-2>

Кулиненко Л. Б.

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К ПЛАНИРОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ И СИНЕРГИЗМ ОБУЧАЮЩИХ ВОЗДЕЙСТВИЙ

В статье рассмотрена проблема обучения будущих учителей. Выделена необходимость применения компетентностного подхода к планированию результатов обучения и элементов синергетического подхода к обучению и его активизации.

Использование элементов синергетического подхода в формировании учебных влияний не только возможно, но и, при правильной его реализации, обеспечивает:

а) улучшение результатов учебно-воспитательного процесса, которые обуславливаются упражнениями учащихся в применении предметных знаний для решения задач из других отраслей знания;

б) повышение мотивации учения, которую вызывает подача интересных, иногда парадоксальных, фактов, выявлением учеником лично важных применений учебного материала в повседневной жизни, жизненно важных ситуациях и тому подобное;

в) эмоциональное подкрепление мотивации учебной деятельности, создания оснований для «ага переживания»;

г) создание сверхпредметных ассоциативных связей, наличие которых необходимо не только для формирования стойких системных знаний, но и ключевых компетентностей, в частности компетентностей в основах наук;

е) существенное усиление воспитательных влияний, направленных на формирование готовности студентов к будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: синергетика; компетентностный подход; межпредметность; педагогическое влияние; будущий учитель.

Kulinenko L.

COMPETENCY APPROACH TO THE PLANNING OF LEARNING RESULTS AND EFFECTS OF SYNERGIES OF TEACHING IMPACT

The problem of educating of future teachers is considered in the article. The necessity of application of the competency approach is distinguished near planning of results of educating and elements of the synergetics going near educating and his activation. On the examples of pedagogical actions and between subjectness of educating found out synergies of their influence on the results of education process, the necessity of the use of the indicated factors is shown at his planning, especially in the context of training of future teacher.

Usage of elements of synergistically approach to creating of educational influences not only it is possible but also, during his correct realization, makes available:

a) improvement of educations results that is predetermined by setting in application of topic knowledge for the decision of tasks from other knowledge branches;

b) increase of motivation of studies, that is predetermined by the selection of interesting, sometimes paradoxical, facts, by an exposure personality of important applications of educational material a student in everyday life, vitally important situations and others like that;

c) emotional support of motivation of educational activity, creation of grounds for «aha experiencing»;

d) creation of super subject associative connections the presence of that is needed not only for forming of proof system knowledge but also key competitions, in particular компетентностей from bases of sciences;

e) substantial strengthening of the educator influences sent to forming of readiness of students to future professional.

Keywords: synergy; competence approach; interdisciplinary; pedagogical impact; future teachers.